

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ПІВНІЧНИЙ (АРКТИЧНИЙ) ФЕДЕРАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. В. ЛОМОНОSOVA

МОВА. СВІДОМІСТЬ. КОНЦЕПТ

Збірник наукових праць

Випуск 5

УДК 81'1(08)
ББК 80
М 74

Затверджено Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 24 червня 2010 р.).

Рецензенти:

Білоусенко П. І., *д-р філол. наук, проф.*
Дербеньова Л. В., *д-р філол. наук, проф.*

Редакційна колегія:

Молодиченко В. В., *д-р філос. наук, проф.*; **Сіماشко Т. В.**, *д-р філол. наук, проф.*; **Піменова М. В.**, *д-р філол. наук, проф.*; **Теркулов В. І.**, *д-р філол. наук, проф.*; **Габідулліна А. Р.**, *д-р філол. наук, проф.*; **Дергаль Л. Я.**, *канд. філол. наук, доц.*; **Митяй З. О.**, *канд. філол. наук, доц.*; **Хомчак О. Г.**, *канд. філол. наук, доц.*; **Бабакова О. В.**, *канд. філол. наук, доц.*; **Черненко І. М.**, *ст. викладач*

М 74 Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – Вип. 5. –239 с.

ISBN 978-617-7055-81-4

До збірника ввійшли наукові праці, присвячені актуальним питанням філології. Дослідники різних фахових рівнів ставлять і розв'язують проблеми широкого наукового діапазону. Основні положення статей були обговорені на IV Міжнародному науковому семінарі «Концептуальні проблеми функціонування мови в полікультурному просторі» (26 березня 2015 року) в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Збірник призначений для фахівців і широкого кола читачів, що цікавляться актуальними проблемами філології.

Відповідальність за достовірність та оригінальність поданих матеріалів (фактів, цитат, прізвищ, імен, результатів досліджень тощо) покладається на авторів.

ISBN 978-617-7055-81-4

УДК 81'1(08)
ББК 80
© Автори статей, 2015

ЗМІСТ

КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Верещагіна Е. Ю.

СЛОВОООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПАРАМЕТРИЧЕСКИХ
ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ..... 8

Выхрыстюк М. С.

О ПОНЯТИЯХ *НОРМЫ*, *КОДИФИКАЦИИ* И *УЗУСА*
ДЕЛОВОГО ТЕКСТА XVIII в. 10

Гансєва І. М., Гаманець Ю. В.

ПРИРОДА ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ
У МОВОЗНАВСТВІ 13

Єрмоленко С. І., Андрєєва О. А.

СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРІВНЯЛЬНИХ
ЛЕКСЕМ ТА КОНСТРУКЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО) 17

Єрмоленко С. І., Чупрун Л. Л.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ІГОРЯ РИМАРУКА 20

Жигоренко І. Ю.

ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІСТОРІЇ ПРО ВИКРАДЕНУ ДІВЧИНУ
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА БОЛГАРСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРНІЙ ПІСНІ 24

Ільченко І. І.

МІФОНІМІКОН ТВОРІВ М. КОЦЮБІНСЬКОГО 33

Колосовська Ю. В.

ВИКОРИСТАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА ПРИКЛАДІ БРИТАНСЬКОЇ ПРЕСИ..... 37

Линчак І. М.

ФАХОВА МОВА ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ: ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ..... 40

Максимець О. М.

РОЗВИТОК СУФІКСАЛЬНОЇ СЛОВОТВІРНОЇ ПІДСИСТЕМИ ІМЕННИКІВ
З ТРАНСПОЗИЦІЙНИМ ЗНАЧЕННЯМ ОПРЕДМЕТНЕНОЇ ДІЇ
(СТРУКТУРИ З СУФІКСАМИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ)..... 44

Мартюшова Е.В.

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ЗНАЧЕНИЯ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ 'INSEKT' 48

Матюха Г. В., Ланцева В. С.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ
В РОМАНІ ДЕНА БРАУНА «ЯНГОЛИ ТА ДЕМОНИ»..... 51

Мілько Н. Є., Ступак Т. О.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ..... 54

Музиченко Н. І.

НЕЙТРАЛЬНІ ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ
ПЕРСОНАЖІВ В ІДЮЛЕКТІ ГРИГОРА ТЮПОННИКА 57

Олійник Е. В. З'ЯСУВАЛЬНІ СКЛАДНОПДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	60
Савелова Л. А. АДВЕРБИАЛИЗАЦІЯ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНЫХ ФОРМ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ.....	63
Сіроштан Т. В. ІСТОРІЯ ЛЕКСИКО-СЛОВОВТІРНИХ ТИПІВ ВІДПРИКРЕТНИКОВИХ НАЗВ МІСЦЕВОСТЕЙ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (КІН. ХVІІ – ПОЧ. ХХІ СТ.)	66

КОНЦЕПТОСФЕРА ТА МОВНА КАРТИНА СВІТУ

Бабакова О. В., Лисенко Н. С. ПОНЯТТЄВЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ <i>ЛЕЛЕКА</i> В СЛОВНИКОВОМУ ДИСКУРСІ	72
Бєлєх Л. О. СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР КОНЦЕПТУ <i>ГРОЗА</i>	74
Бортникова А. Е., Бєдько М. В. В КРАЮ, ГДЕ «ТЕЧЕТ МОЛОКО И МЕД»: КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ЗЕМЛИ ОБЕТОВАННОЙ В ТОПОНИМАХ МЕЛИТОПОЛЬСКОГО КРАЯ.....	77
Вільчинська Т. П. МЕТАМОВА КОНЦЕПТОЛІНГВІСТИКИ ДО ПОНЯТТЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ	83
Грищук А. І. АРХЕТИПИ-РЕПРЕЗЕНТАНТИ КОНЦЕПТУ <i>ДОРОГА</i>	88
Гридасова А. С. КОНЦЕПТ <i>НОВОРІЧНІ СВЯТА</i> ЯК ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ.....	91
Коваль О. В. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ШЛЯХ</i> У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ХХ СТОЛІТТЯ	94
Маркова Е. М. ОГОНЬ И ВОДА В РУССКОЙ И ЧЕШСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ: ОБЩИЕ И ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ СМЫСЛЫ.....	96
Маслова М. Н. ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РУССКОЙ МЕТЕОРОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ.....	102
Митяй З. О., Шумейко Ю. А. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>БАТЬКІВЩИНА</i> В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	107
Мінькова Г. Ю. ЗНАЧЕННЯ – ПОНЯТТЯ - КОНЦЕПТ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ.....	110
Фоменко Е. Г. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКАЯ ЦЕННОСТЬ ПРЕДЛОГА THROUGH В СИНЕРГЕТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ.....	115
Харченко В. К. ЧИСЛО В ГИПЕРБОЛАХ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ.....	122

3. Нефедова Е.А. Экспрессивный словарь диалектной личности. – М.: Изд-во Московского университета, 2001. – 144 с.

4. Рогожникова Р.П. Составные наречные образования и их функционирование // Русский язык: Функционирование грамматических категорий. Текст и контекст. Виноградовские чтения XII–XIII / отв. ред. Н.Ю. Шведова. – М.: Наука, 1984. – С. 96–111.

5. Савелова Л.А. Аспекты прагмасемантического описания системы русского наречия. – Архангельск: Поморский университет, 2009. – 232 с.

6. Сергеева Г.Н. Некоторые наблюдения над стилистическими возможностями лексикализованных предложно-падежных словоформ // Филологические чтения памяти Н.И. Велюхой: сборник научных статей. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2006. – С. 166–175.

Словарь наречий и служебных слов русского языка / сост. В.В. Бурцева. – М.: Русский язык – Медиа, 2005. – 750 с.

Т. В. Сіроштан

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ІСТОРІЯ ЛЕКСИКО-СЛОВОВІРНИХ ТИПІВ ВІДПРИКМЕТНИКОВИХ НАЗВ МІСЦЕВОСТЕЙ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (КІН. XVII – ПОЧ. XXI СТ.)

Локативні найменування становлять у новій українській мові кін. XVII – поч. XXI ст. цілісну систему, у якій кожний дериваційний засіб виконує визначену йому функцію і надає похідним лише їм притаманної семантики. Питання словотворення назв місцевостей у сучасній українській мові вивчали К. Городенська, В. Горпинич, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Ковалик, В. Олексенко, О. Пінчук та інші мовознавці. Розвиток функцій дериваційних формантів, за допомогою яких утворено найменування місцин, фіксують діахронічні дослідження С. Бевзенка, П. Білоусенка, О. Меркулової, В. Німчука, Л. Стовбур. Українська лінгвістика накопичила вагомий матеріал зі словотвору іменників-локативів, однак динаміка лексико-словотвірних типів деад'єктивів на позначення місцевостей у новій українській мові кін. XVII – поч. XXI ст. не була об'єктом спеціального вивчення. Це зумовлює актуальність і мету статті.

Назви місцевостей у межах словотвірної категорії п. Іосі представлені переважно суфіксальними похідними із формантами **-Ø**, **-ик**, **-ник**, **-ищ(е)**, **-иськ(о)**, **-к(а)**, **-ин(а)** та ін. Деад'єктиви мають загальне дериваційне значення "відкритий простір, місцевість, територія з певними ознаками, характеристиками, названими мотивувальним словом".

1. Локативи, утворені за допомогою нульової суфіксації, формують ще в праслов'янській мові лексико-словотвірний тип найменувань простору чи його частини за певною ознакою і в незначній кількості продовжують використовуватися в пам'ятках кін. XVII ст., напр.: **пуца** (1659 ТимчМат II 259, Гр III 503) від **пустий** (ЕСУМ IV 646); **поросль** (1697 ТимчМат II 249, СУМ VII 283) "молодий ліс, сад, який складається з дерев однієї породи" (**порослий**); **гуца** (XVII Тимч 634, СУМ II 201, Арк I 115), **гуц** (ГалЛем 406, Гр I 344) "густий ліс" (**густий**). Окремі деривати цього лексико-словотвірного типу фіксують пам'ятки XVIII ст., напр.: **роздоль** (1717 ТимчМат II 265) "рівне місце", пор. **роздал** (Гр IV 43), **роздола** (Он II 184) "низинне місце на рівнині" (**роздольний**); **розлогь** (1717 ТимчМат II 281, УмСп 829) "відкритий простір" (**розлогий**); **суца** (сер. XVIII УЛ-18 106, Геол 160). Кілька похідних трапляється в обстежених джерелах XIX ст.: **безмір** (Ж 19, СУМ I 134) "неозорі простори, безмежжя" від **безмірний**, угім, можливе й конфіксальне походження цього іменника [2, с. 145]; **далеч** (УмСп 189, СУМ II 208) від **далекий**, пор. **даль** (Гр I 357, СУМ III 209) "простір, що видніється вдалині"; **тал** (УмСп

610, Геол 161) "проталина" (*талій*). У ХХ ст. цей лексико-словотвірний тип поповнюється новотворами не дуже інтенсивно: *віддаль* (Гр I 210, СУМ I 578) "простір, який відділяє один предмет від іншого" (*віддалений*); *безкрай* (СУМ I 132); *вись* (507) "простір на великій відстані від землі" (*високий*).

2. Найменування місцевостей на **-ик** за ознаками, названими мотивувальною основою, фіксують обстежені джерела ХХ ст., напр.: *хрециатик* (Гр IV 414) "перехрестя"; *цілик* (Гр IV 432, СУМ XI 230) розм., заст. "цілина; великий сніговий замет"; *талик* (СУМ X 27) "ділянка талої землі в зоні вічної мерзлоти" (*талій*); *торфовик* (210), *торф'яник* (1923 Геол 162, СУМ X 211) рідко "поклади торфу, торфове болото" (*торфовий, торф'яний*); *тупик* (СУМ X 321) "вулиця, провулок, що не мають наскрізного проходу"; *паленек* (ГуцГов 143), *спаленек* (175) "випалене або вигоріле місце в лісі".

3. За допомогою суфікса **-ник** утворилися найменування розлогого простору, ділянок землі різного призначення в сучасній українській мові ХІХ – поч. ХХІ ст., напр.: *молодник* (УмСп 417, Гр II 442, Саб 162) "молодий сад, ліс"; *сушиник* (УмСп 1002, Гр IV 234) "суха частина лісу"; *пішник* (Гр III 190, ГуцГовМат 141) "стежка для пішоходів" (*пішний*); *цільник* (Гр IV 432) "незаймана земля"; *ялівник* (СУМ XI 643) "ялівцевий ліс" (з відтинанням *-ець*); *гусник* (Он I 201) "чагарник" від *густий* (*густник* > *гусник*) тощо.

4. Назви ділянок простору за характерними ознаками на **-иш(е)** трапляються вже наприкінці ХVІІ ст., проте не набувають значного поширення: *вровиче* (1670 Тимч 329, СУМ X 483, Арк I 77), *урочище* (1680 УЛ-17 177, СУМ X 483), *орочище* (Арк II 15) "ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луг, болото серед лісу)" від давньоруського *урочьни* "певний, призначений"; *солонище* (УмСп 456) "родовище солі", пор. *солонище* (Гр IV 167, СУМ IX 451) "ділянка ґрунту із джерелом солоної води"; *кам'янище* (Гр II 214) "каменоломня"; *паленище* (СУМ VI 24), *спаленище* (ГуцГов 175) від *палений, спалений*; *пустище* (СУМ VIII 400) "незаселена, необроблена ділянка землі, що заросла травою, кущами" (*пустий*); *торф'янище* (X 211).

5. Назви полів, ділянок землі, на яких ростуть або росли дерева, кущі чи сільськогосподарські культури, утворені за допомогою суфікса **-иськ(о)**, трапляються в обстежених джерелах української мови ХІХ ст., напр.: *бобовисько* (Ж 35, Шило 55) "місце, де росла картопля" (*бобовий*); *грибовисько* (Ж 159), *грибовисько* (Арк I 109), *грибницько* (I 108) "місце, де росте багато білих грибів" (*грибний, грибовий*); *житницько* (Ж 123, СУМ II 533), *жетницько* (Корзюнок 115), *житницько* (Бук 116) "поле, на якому росло жито".

Переважно в діалектах української мови ХХ – поч. ХХІ ст. аналізований лексико-словотвірний тип набуває значного розвитку (понад 30 дериватів): *просяницько* (Пок 53), *просвицько* (Корзюнок 193), *прісвицько* (Арк II 93, Шило 217), *присницько* (Арк II 89), *просовицько* (95), *просвицьку* (Шило 218), *прісницько* (217), *просеницько* (218), *просеницьку* (218), *просяницько* (218), *прусенницько* (218), *прусінницьку* (218) "місце, де росло просо"; *пшеницьницько* (Пок 53), *пшеничницько* (Корзюнок 205), *пшениницько* (Арк II 109) "поле з-під пшениці" (*пшеничний*); *ячницько* (Пок 53), *ячницько* (Корзюнок 267), *єчницько* (Арк I 151) "поле з-під ячменю" (*ячний*); *бурачницько* (Арк I 38), *бурачницько* (38), *борачницько* (Шило 56), *бурачницько* (62), *барачанницько* (49), *бурачанницько* (62), *бураченицько* (62), *бурачницько* (62), *бурачівницько* (62) "місце, де росли буряки" (*бурачний, бурачий, бураковий*); *дубовицько* (Арк I 146) "місце, де ростуть дуби"; *колонницько* (237), *колонницько* (Шило 147) "місце, де росли коноплі"; *видженницько* (72), *видженницько* (71) "поле, де росла вика (*виджа*)" та ін. Утім, деривати цього лексико-словотвірного типу слід розглядати як подвійно мотивовані, тобто такі, що можуть утворюватися і від іменників за допомогою похідних формантів.

6. Найменування місцевостей, відкритого простору на **-ак** використовуються переважно в сучасній українській мові, проте трапляються й утворення, задокументовані пам'ятками кін. ХVІІ ст.: *зуцакь* (ХVІІ Тимч 634), *зуцак* (Лис 62) "хаші, густий ліс", пор. *зуцак* (Гр I 344, СУМ II 201, Он I 202) "густий чагарник". У ХVІІІ ст. новотворів, за

нашими спостереженнями, не зафіксовано. Протягом XIX ст. кількість дериватів із такою семантикою залишається незначною: **вешняк** (УмСп 210) "літня дорога" (*вешній*); **кругляк** (УмСп 718, Бук 236) "кругла галявина", пор. **кругляк** (1923 Геол 110) "вершина". У XX ст. засвідчено більше таких назв: **лисак** (Гр II 361, Геол 112, Бук 259), **лисяк** (Гр II 363) "оголений берег або вишина"; **мокряк** (Гр II 440, СУМ IV 783) діал. "мокре, болотисте місце"; **мокляк** (Гр II 439, СУМ IV 781, Он I 449) діал. "низина, залита водою; болотисте місце" (*моклий*); **пішак** (Гр III 189, Он II 77, ГуцГовМат 141) "стежка".

7. Назви відкритого простору, місцин на **-к(а)**, за нашими даними, функціонують в українській мові XIX – поч. XXI ст., проте такі похідні можна вважати і десубстантивними з формантами **-івк(а)**, **-анк(а)** та ін.: **зречківка** (Б-Н 106), **зречківка** (УмСп 180, Гр I 325, СУМ II 165); **крейдянка** (УмСп 456, Гр II 302) "місце, де видобувають крейду" (*крейдяний*); **булянка** (Гр I 110, Он I 75) "бульбисько" від *буляний* "картопляний"; **капустянка** (Гр II 219) "місце, з якого знято капусту"; **билянка** (Закр 40) "поле з-під кукурудзи" від *биляний* або *била* "стебло кукурудзи"; **бурачанка** (Закр 40), **бураченка** (ГуцГов 31) "поле, з якого зібрано буряки"; **кукурудзянка**, **курудзянка** (Закр 40), **кукурудзенка** (ГуцГов 103) "поле, з якого зібрано кукурудзу"; **тентеричанка** (Закр 40) "поле з-під кукурудзи", співвідносно не *тентерця* "кукурудза"; **пустка** (СУМ VIII 400) "незаселена, необроблена ділянка землі" тощо.

8. У новій українській мові кін. XVII – поч. XXI ст. активно творилися найменування відкритого простору, місцин за різними ознаками (розміром, конфігурацією, розташуванням), паралельно використовувалися давні деад'єктиви на **-ин(а)**: **новина**, **цілина**, **верховина**, **рівнина** тощо [1, с. 79–80].

Джерела кін. XVII ст. фіксують кілька таких назв: **Буковина** (1680–1688 Хроніка 213) від *буковий*, пор. **буковина** (Ж 48, Гр I 109, Бук 41, Он I 75 та ін.) "буковий ліс"; **отчина** (1680 УЛ-17 173); **гущевина**, **гущявина** (XVII Тимч 634), **гущавина** (УмСп 166), **густина** (1699 Тимч 632, Гр I 343) "густий ліс" (*гущавий*); **зустина** (XVII Тимч 632), **гущина** (УмСп 166, СУМ II 201) "місце, де дуже густа рослинність". У XVIII ст. новотвори майже не трапляються: **чужина** (до 1729 УЛ-18 48, СУМ XI 379) "чужа земля, країна", пор. **чудщина** (Он II 376) "чужина" (*чуждий*). Обстежені пам'ятки XIX ст. засвідчують розвиток розгляданого лексико-словотвірного типу: **низмина** (Б-Н 245) "вологе, низьке місце" (*низменний*); **береговина** (Ж 24, СУМ I 158) "побережжя"; **площина** (Ж 661, СУМ VI 594) "площина, рівнина, майдан"; **паренина** (Ж 601, Гр III 96), **паровина** (Гр III 97) "поле, зоране на пар", **паринина** (Корзюнок 179) "незоране з весни поле для посіву озимини", можливо, від *парений*, **паровий**; **паленина** (УмСп 134, СУМ VI 24) "випалене місце". В українській мові XX – поч. XXI ст. кількість похідних із такою семантикою поступово збільшується: **луговина** (Гр II 379) "місце, де раніше була лука"; **низовина** (Гр II 563, СУМ V 411) "рівнинна частина суходолу, низька місцевість" (*низовий*); **озеревина** (Гр III 45) "висохле озеро; місце, де було озеро"; **мокрина** (1923 Геол 117, ГалЛем 436) "мокре місце, болото"; **старина** (Гр III 515) "старий ліс"; **талина** (СУМ X 27) розм. "шлях, на якому розтанув сніг", пор. **талина** (Арк II 191) "місце, на якому розтанув сніг"; **круговина** (СУМ IV 369) "ділянка якоїсь поверхні, формою схожа на коло"; **близина** (Саб 23); **далина** (209).

Іменники цього словотвірного типу в XIX–XXI ст. часто утворюються за допомогою похідних формантів **-чин(а)**, **-щин(а)**: **далечина** (1837 РусДн 94, СУМ I 209); **батьківщина** (1856 ЗЮР I 80, СУМ I 112); **Славлянищина** (1837 РусДн IV), пор. **слов'янищина** (СУМ IX 374) заст. "слов'янські землі"; **Гетьманщина** (1856 ЗЮР 128), **гетьманщина** (УмСп 161, СУМ II 58) "напівофіційна назва території Лівобережної України, якою управляв гетьман"; **кацапищина** (УмСп 84) жаргтівливе або глумливе "Росія"; **пустовищина** (139); **цесарищина** (18) "Австрія"; **височина** (Гр I 188, СУМ I 496) "висота; підвищена частина суші", пор. **вищина** (541) "те саме"; **вітцівщина** (СУМ I 690) діал. "батьківщина, рідний край" (*вітцівський*).

Суфікс **-овин(а)** спостерігається в словотвірній структурі іменників *таловина* (Гр IV 245, СУМ X 28) "проталина" (*талий*); *вохковина* (1923 Геол 84) "вогке місце"; *мокрovina* (117) "болото; вологе місце".

9. Нечисленні назви місцин на **-иц(я)** трапляються в обстежених джерелах ХХ – поч. ХХІ ст., напр.: *палениця* (ГалЛем 446) "спалене поле" (*палений*); *планиця* (450) "планне (погане) поле"; *пустиця* (Гр III 501) "пуста"; *голиця* (1923 Геол 87) "вершина", пор. *голиця* (Он I 179) "гола, лиса, безлісна гора; місце, де не росте трава"; *кошаниця* (383) "місце, де косять траву" (*кошений*); *пісниця* (74) "неврожайна, пісна земля"; *голяниця* (182) "неврожайна земля".

10. Найменування відкритого простору, місцин на **-j(а)** за властивою їм ознакою документують джерела української мови кін. ХVІІ ст.: *привиле* (к. ХVІІ ТимчМат II 218), *привілля* (Саб 306, СУМ VII 574), *привіля* (Он II 136), рідко *привзілля* (СУМ VII 614) "широке, просторе місце, безмежний простір" (*привільний*). У ХVІІІ ст. кількість розгляданих похідних залишається невеликою: *жилля* (Сков I 217, Гр I 484) "заселене місце, місце, зайняте поселенням", можливо, від *жиллий*, пор. *житов'я* (Гр I 486) "місце мешкання" (*житловий*). В українській мові ХІХ ст. спостережені такі похідні, як *верхів'я* (Б-Н 108, СУМ I 335) "верхня течія річки, а також місцевість, що прилягає до неї" (*верховий*); *затишье* (Б-Н 148) "місце, захищене від негоди; пристанище" (*затишний*). Понад 10 дериватів фіксують обстежені джерела ХХ – поч. ХХІ ст.: *голя* (ГалЛем 404, Гр I 307) "оголена вершина гори" (*голий*); *дозвілля* (Гр I 410) "привілля" (*дозвільний*); *низов'я* (Гр II 563, СУМ V 411) "тирлова частина ріки та місцевість, розташована навколо неї" (*низовий*); *прикордоння* (Саб 279) від *прикордонний*; *галья* (СУМ II 22) діал. "полонина" із неясною мотивацією, пов'язане із праслов'янським *galǫ "голий" (ЕСУМ I 455); *гуця* (Лис 62) "хаші, зарості" (*густий*); *пагарілле* (Арк II 21) "місце, де була пожежа" (*погорілий*).

В українських діалектах ХІХ – поч. ХХІ ст. трапляється кілька назв полів, ділянок землі за найменуваннями рослин із подвійною мотивацією, тобто такі деривати можуть утворюватися як від прикметників, так і від іменників, напр.: *пшениченье* (Б-Н 307) "поле, з якого знято кукурудзу" від *пшеничний* < *пшениця*; *гречків'я* (Гр I 325), *грецков'є* (Лис 59), *грецкув'є* (59), *гречків'є* (Арк I 108) "поле, на якому росте або росла гречка" від *гречковий* < *гречка*; *просяння* (Лис 176) "поле, з якого знято просо" від *просяний* < *просо*; *бураків'є* (Арк I 37) "поле з-під буряків" від *буряковий* < *буряк*.

Таким чином, найменування відкритого простору, місцин за певними ознаками в українській мові кін. ХVІІ ст. створилися за допомогою нульового суфікса (*луца*, *суша*, *безвість*), **-ак** (*кругляк*, *мокряк*, *лисак*) та **-j(а)** (*привілля*), проте ці лексико-словотвірні типи не набули значного розвитку, більшою продуктивністю відзначився формант **-ин(а)** (*чужина*, *буковина*). У джерелах ХІХ ст. з'являються окремі похідні на **-ник** (*молодник*), **-ищ(е)** (*солонище*) та **-к(а)** (*гречківка*). У ХХ ст. функціонують поодинокі деривати із суфіксами **-нк** (*тупик*, *талик*) та **-иц(я)** (*голиця*).

В українській мові ХІХ ст. сформувалася семантична група назв полів, ділянок землі за найменуваннями рослин. У словотвірній структурі таких іменників використовується майже виключно суфікс **-иськ(о)** (*бобовисько*, *грибовисько*). У діалектах української мови ХХ ст. трапляється кілька похідних на **-j(а)** із зазначеною семантикою (*гречків'я*, *бураків'я*). Утім, ці деривати можна кваліфікувати і як десубстантиви із вторинними формантами **-овиськ(о)**, **-ів'j(а)**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арк Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: [у 2 т.] / Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2000.
- Б-Н Білецький-Носенко П. Словник української мови / [підгот. до вид. В. В. Німчук] / П. Білецький-Носенко. – К., 1966. – 424 с.

- Бук Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуїванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
- ГалЛем Верхратський І. Про говор галицьких лемків / І. Верхратський. – Львів, 1902. – 480 с.
- Геол Тутковський Г. А. Словник геологічної термінології (Відтворення видання 1923 року) / Г. А. Тутковський. – К., 2008. – 172 с. – (Серія «Із словникової спадщини» Вип. 5).
- Гр Словарь української мови: у 4 т. / [упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко]. – К., 1907–1909.
- ГуцГов Гуцульські говірки: короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.
- ГуцГовМат Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Розсішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови: [в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука] – К.: Наук. думка, 1982–1988. – Т. 1–5.
- Ж Желехівський Є. Малорусько-німецький словар: [у 2 т.] / Є. Желехівський, С. Недільський. – Львів, 1886. – 1117 с.
- Закр Закревська Я. В. Творення назв полів з-під сільськогосподарських культур / Я. В. Закревська // Українська діалектна морфологія. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 34–44.
- ЗЮР Записки Южной Руси / Издаль П. Кулишь : [у 2 т.]. – С-Петербургъ, 1856–1857.
- Корзонюк Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика : [зб. наук праць]. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 62–267.
- Лис Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К.: Наук. думка, 1974. – 270 с.
- Он Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984.
- Пок Покальчук В. Ф. Спостереження над суфіксальним творенням імеників у надсарнських говірках на Волині / В. Ф. Покальчук // Українська діалектна морфологія. – К., 1969. – С. 52–57.
- РусДн Русалка Дністровая. (Фотокопія з вид. 1837 р.). – К., 1972.
- Саб Сабалдир Г. Практичний російсько-український словник / Г. Сабалдир. – К.: Видавниче тов-во «Час», 1926. – 436 с.
- СУМ Словник української мови: у 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
- Тимч Історичний словник українського язика / [за ред. Є. Тимченка]. – Харків–Київ : ДВУ, 1930–1932. – Т. 1. – XXIV, 937 с.
- ТимчМат Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: [у 2 кн.]. / Є. Тимченко. – Київ – Нью-Йорк, 2002.
- Ул-17 Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [ред. О. В. Мишанич]. – К.: Наук. думка, 1987. – 608 с.
- УЛ-18 Українська література XVIII ст.: Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори. / [ред. І. О. Дзеверін]. – К., 1983. – 696 с.
- УмСп Уманець М. Русско-украинский словарь / М. Уманець и А. Спилка. – Берлін: Українське слово, 1924. – 1149 с. – (Препринт / Додаток до «Зорі» 1893 року. – Львів : Друкарня Тов-ва імені Шевченка, 1893).
- Шило Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (суфікс *-ина*) / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – Запоріжжя–Ялта–Київ, 2009. – 252 с.
2. Стовбур Л. М. Еволюція конфіксальної деривації іменника (форманти з матеріально не вираженим другим компонентом): дис...канд.філол.наук: 10.02.01 / Любов Миколаївна Стовбур. – Запоріжжя, 2004. – 216 с.